

АНАЛІТИЧНИЙ ОГЛЯД ДІЯЛЬНОСТІ
ГО «ОБ'ЄДНАННЯ РОДИЧІВ
ПОЛІТВ'ЯЗНІВ КРЕМЛЯ»

**ЩОДО ДОКУМЕНТУВАННЯ
ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ РФ
ПРОТИ ЦИВІЛЬНОГО
НАСЕЛЕННЯ В УКРАЇНІ**

ЛИПЕНЬ 2026 РОКУ

ПАРТНЕРСТВО
ЗА СИЛЬНУ УКРАЇНУ

ОБ'ЄДНАННЯ
РОДИЧІВ
політв'язнів Кремля

ЗМІСТ

РЕЗЮМЕ	2
МЕТОДОЛОГІЯ ТА ДЖЕРЕЛА	4
1. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА МАСИВУ СВІДЧЕНЬ	6
2. ГЕОГРАФІЯ ТА ОБСТАВИНИ ЗАТРИМАНЬ	7
3. ПРОФІЛЬ ПОСТРАЖДАЛИХ	10
4. ТИПОЛОГІЯ ПОРУШЕНЬ ТА КВАЛІФІКАЦІЯ ЗЛОЧИНІВ	11
5. ЛАНЦЮГИ ПЕРЕМІЩЕННЯ	14
6. УМОВИ УТРИМАННЯ	18
7. СУДОВІ ПРОЦЕСИ ТА ПОРУШЕННЯ ПРАВА НА СПРАВЕДЛИВИЙ СУД	20
8. ВІДОМОСТІ ПРО ІНШИХ ПОСТРАЖДАЛИХ ТА ШИРШИЙ КОНТЕКСТ	22
ВИСНОВКИ	25
РЕКОМЕНДАЦІЇ	27
ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ КОНТЕКСТ І КУМУЛЯТИВНІ ПОКАЗНИКИ	30

РЕЗЮМЕ

Аналітичний огляд за липень 2026 року підготовлено на основі якісного та кількісного аналізу двадцяти свідчень, що стосуються незаконного позбавлення особистої свободи, насильницьких зникнень, інкомунікадо утримання, катування та інших форм жорстокого поводження, незаконного переміщення цивільних осіб, політично мотивованого кримінального переслідування і порушення права на справедливий суд в контексті збройної агресії Російської Федерації проти України.

За роком первинного затримання найбільша концентрація випадків припадає на 2022 рік. Тринадцять із двадцяти основних постраждалих, або 65%, були затримані саме у 2022 році. Троє, або 15%, були затримані у 2023 році, двоє, або 10%, у 2025 році, по одній особі, або по 5%, у 2018 та 2024 роках.

Станом на момент документування лише одна з двадцяти основних постраждалих була звільнена. Один чоловік помер після незаконного утримання та катувань. Решта вісімнадцять осіб, тобто 90% основної групи, за наявними у свідченнях даними продовжували перебувати в місцях несвободи або мали невстановлене актуальне місце перебування в межах тривалої ситуації позбавлення волі. Щодо семи з цих вісімнадцяти осіб остання точна установа станом на момент документування достовірно не встановлена або відомості про місцезнаходження залишаються суперечливими. В одному з найскладніших кейсів після винесення 20-річного вироку та чергового етапування родина взагалі не знає, де зараз перебуває постраждалий.

Гендерна структура основної групи є виразно нерівномірною: вісімнадцять із двадцяти постраждалих є чоловіками, що становить 90%, дві постраждалі є жінками, що становить 10%. Водночас гендерна структура самих джерел має протилежний характер: шістнадцять із двадцяти респондентів, тобто 80%, є жінками. Це переважно дружини, матері, доньки, сестра, онука або колишня партнерка затриманих чоловіків. Таким чином, матеріал липневих свідчень одночасно вкотре відображає як переважне переслідування чоловіків серед основних постраждалих, так і непропорційне покладення на жінок тривалого тягара пошуку, комунікації з державними органами, адвокатами та міжнародними структурами, встановлення маршрутів етапування і стану здоров'я утримуваних.

Ознаки насильницького зникнення, тривалого інкомунікадо-утримання або навмисного приховування місця перебування простежуються щонайменше щодо п'ятнадцяти з двадцяти основних постраждалих, тобто 75%. Йдеться не лише про відсутність інформації у перші години або дні після затримання. У частині випадків родини не знали місця утримання місяцями або понад рік, отримували відповіді про те, що особи нібито не перебувають у відповідних установах, або покладалися виключно на звільнених співкамерників та неофіційні канали.

Не менш як сімнадцять із двадцяти постраждалих, або 85%, пройшли через два чи більше місць несвободи, транзитних пунктів або етапів переміщення.

Щонайменше тринадцять осіб, або 65% основної групи, були примусово переміщені з окупованої території України до Російської Федерації без повідомлення причин та маршрутів. Для окремих постраждалих маршрути включали також територію Білорусі.

Одним із найбільш показових ланцюгів є маршрут цивільного чоловіка, затриманого на Чонгарі: Сімферополь, перше етапування вантажним потягом до Ульяновська тривалістю два тижні і три дні, повернення до Сімферополя, подальші переміщення до РФ через Краснодар, Владимир, Єкатеринбург і зрештою Улан-Уде в Бурятії. Інший характерний маршрут двох братів із Київської області почався з одночасного затримання, транспортування зі зв'язаними руками та мішками на головах у напрямку Білорусі і подальшого доставлення до Новозибкова (РФ); у Росії братів розділили, після чого їхні маршрути розійшлися між різними установами.

Прямі або достатньо конкретизовані відомості про катування чи нелюдське поводження наявні щонайменше щодо восьми з двадцяти основних постраждалих, тобто 40%. Якщо враховувати ширше всі індивідуалізовані повідомлення про побиття, показник становить не менш як десять осіб, або 50%. Серед описаних методів — катування електричним струмом, систематичні побиття, погрози вбивством і каліцтвом, імітації страти, побиття під час перебування оголеним на морозі, тривале примусове стояння, позбавлення сну та їжі, а також погрози насильством щодо членів сім'ї.

Окремої уваги потребують ознаки можливого сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом (СНПК). Щонайменше у трьох із двадцяти основних кейсів, або 15%, зафіксовано дії, які попередньо можна кваліфікувати як СНПК.

Матеріал містить прямі відомості про кримінальні провадження або судові процеси щонайменше щодо восьми з двадцяти постраждалих, тобто 40%. Щодо семи осіб наявні повідомлення про обвинувальні вироки. Для шести вироків строк покарання конкретизований достатньо чітко: 20 років, 19 років, 12 років, 11 років, 8 років і 6 місяців та 5 років. У чотирьох із двадцяти основних кейсів, тобто у 20% усього масиву свідчень, фігурує стаття 275 Кримінального кодексу РФ про так звану «державну зраду».

Особливими кейсами, зафіксованими у липні 2026 року, є смерть чоловіка, незаконно утримуваного у підвальних приміщеннях ПЧ-15 у Пологах, справа чоловіка, затриманого у 18-річному віці безпосередньо на території РФ (м. Волгоград) після виявлення в його телефоні благодійних переказів на підтримку України, а також утримання цивільних у статусі військовополонених.

У сукупності липневий масив свідчень показує не поодинокі однорідні епізоди затримання, а послідовність взаємопов'язаних практик: первинне силове або приховане захоплення; вилучення телефонів, документів і майна; перевірка цифрових даних, політичних поглядів та минулої служби; інкомунікадо утримання; переміщення між неофіційними місцями, СІЗО, колоніями у віддалені регіони РФ; катування і примус до зізнань; а в частині випадків —

подальша формалізація первинно незаконного утримання через російські кримінальні провадження та обвинувальні вирoki.

МЕТОДОЛОГІЯ ТА ДЖЕРЕЛА

Аналітичний огляд підготовлено на основі якісного аналізу двадцяти напівструктурованих свідчень, зібраних документаторами ГО «Об'єднання родичів політв'язнів Кремля» у липні 2026 року. Усі фактичні відомості, кількісні показники, географічні дані, описи умов утримання, переміщень, катувань, судових процесів та відомості про інших постраждалих у цьому огляді сформовано виключно на підставі масиву свідчень за липень 2026 року. Інформація з відкритих джерел, судових документів, листів, відеоматеріалів або повідомлень державних органів враховується лише настільки, наскільки вона безпосередньо відтворена або описана у самих свідченнях; самостійної зовнішньої перевірки таких матеріалів для цього огляду не здійснювалося.

Структура джерел є важливою для оцінки повноти даних. Лише одне з двадцяти свідчень надане безпосередньо основною постраждалою, яка особисто пережила тривале незаконне утримання. Сімнадцять свідчень надані членами сімей основних постраждалих: дружинами, матерями, доньками, сестрою, онукою, сином, батьком і братом. Одне свідчення надане колишньою цивільною партнеркою, ще одне — другом та безпосереднім очевидцем затримання основного постраждалого, який згодом сам пережив окремий короткочасний епізод незаконного позбавлення волі. Це означає, що інформація про момент зникнення, пошуки, листування, адвокатів, суди та переміщення представлена значно повніше, ніж інформація про конкретні методи катувань усередині місць несвободи.

Саме тому відсутність у конкретному свідченні даних про побиття, катування, сексуалізоване насильство або неналежні умови не розглядається як доказ того, що таких порушень не було. Родичі неодноразово пояснюють, що листування цензурується, затримані пишуть лише формулу на кшталт «все добре», не можуть називати місце перебування або уникають повідомлень про насильство. У справі чоловіка з Сумської області сестра прямо зазначає, що він практично нічого не пише про умови та стан здоров'я, оскільки реальна інформація могла б призвести до блокування листування. Відповідно, показник катувань у цьому огляді є мінімальним підтвердженим показником, а не оцінкою реальної поширеності.

Основною одиницею кількісного аналізу визначено унікальну основну постраждалу особу. У межах документування щодо одного з постраждалих з Куп'янська було окремо опитано двох свідків з метою більш повного встановлення обставин його затримання, подальшого утримання та переміщення; відповідно, ці два свідчення в кількісному аналізі враховуються як один випадок. Водночас у одному зі свідчень йдеться про двох братів, затриманих разом, кожен із яких враховується як окрема постраждала особа. Таким чином, масив охоплює двадцять основних

постраждалих. Кількість основних епізодів затримання становить дев'ятнадцять. Усі інші співкамерники, члени сімей, особи, затримані разом з основними постраждалими, загиблі, особи, про яких розповіли звільнені полонені, та інші індивідуалізовані жертви аналізуються окремо.

Для кожної основної постраждалої особи здійснювалося тематичне кодування за такими блоками: стать; орієнтовний вік на момент затримання; професійний і соціальний профіль; попередня військова або правоохоронна служба; стан здоров'я; дата та географія первинного затримання; характер місця затримання; суб'єкти, причетні до захоплення; обшук і вилучення майна; цифрові дані та ймовірні мотиви переслідування; період приховування місця перебування; первинне місце утримання; усі відомі етапи переміщення; вивезення до РФ; катування та інше жорстоке поводження; можливі ознаки СНПК; харчування, вода, сон, санітарія, медична допомога, доступ до листування та адвоката; кримінальні справи та судові процеси; вирок; поточний статус; а також інформація про інших постраждалих.

Для розрахунку віку використовувалися рік народження і рік затримання, тому показники віку є орієнтовними, оскільки точні дати народження у статистичному розрахунку не враховувалися. Орієнтовний віковий діапазон становить від 18 до близько 70 років, середній вік — близько 45,5 років. Шестеро з двадцяти постраждалих, тобто 30%, на момент затримання були особами віком приблизно 60 років або старшими.

Правова оцінка у цьому документі має аналітичний, а не остаточно кваліфікаційний характер. Вона здійснюється в категоріях міжнародного гуманітарного та міжнародного кримінального права з урахуванням того, що остаточно кримінально-правова кваліфікація потребує встановлення статусу кожної постраждалої особи, статусу виконавців, зв'язку конкретної дії зі збройним конфліктом, форми умислу, контексту окупації та інших елементів відповідного складу злочину. Тому у правовій частині використовуються формулювання «може становити», «містить ознаки», «потребує перевірки» та «за умови встановлення відповідних контекстуальних елементів».

Збір свідчень здійснювався з дотриманням принципів інформованої згоди, безпеки респондентів та знеособлення персональних даних. Правова оцінка здійснювалася з урахуванням положень міжнародного гуманітарного права, міжнародного кримінального права та міжнародного права прав людини, зокрема Женевських конвенцій 1949 року, Додаткових протоколів до них, Римського статуту Міжнародного кримінального суду, Міжнародного пакту про громадянські і політичні права та Конвенції ООН проти катувань. Йдеться, зокрема, про заборону свавільного та незаконного позбавлення волі, катувань, нелюдського поводження, незаконного переміщення захищених осіб, захоплення заручників, умисного вбивства, переслідування та позбавлення права на справедливий суд. Конкретна кримінально-правова кваліфікація кожного епізоду потребує встановлення статусу постраждалого, виконавців, зв'язку діяння зі збройним конфліктом, форми умислу та інших елементів відповідного складу злочину.

1. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА МАСИВУ СВІДЧЕНЬ

Найважливішою загальною рисою липневого масиву свідчень є тривалість позбавлення волі. Лише одна основна постраждала була звільнена, а один чоловік помер. Решта вісімнадцять осіб продовжують перебувати у несовбоді або мають невстановлене актуальне місце перебування. Для значної частини це вже багаторічне утримання, яке розпочалося навесні 2022 року. Відповідно, масив демонструє трансформацію первинного затримання у довготривалу систему ізоляції, етапування і, у частині випадків, офіційного кримінального переслідування.

Особливо вираженою є практика приховування долі та місця перебування. У щонайменше 75% основних кейсів існував період, коли родина не знала, де знаходиться людина, не отримувала офіційного підтвердження або стикалася із запереченням факту утримання. Тривалість таких періодів коливається від кількох тижнів до багатьох місяців і понад року. В одному випадку родина приблизно пів року або більше не знала, що цивільний чоловік, який зник під Ніжином, був вивезений до Російської Федерації; перші відомості з'явилися лише з власноручного листа. В іншому випадку сім'я приблизно півтора року не мала достовірної інформації, поки не побачила постраждалого у відеоматеріалі.

Ще одна системна ознака — розрив між фактичним позбавленням волі та його формальним оформленням. Частину людей спочатку просто забирали з дому, дороги, блокпоста, громадської акції чи аеропорту без зрозумілої процедури. Лише згодом у деяких справах з'являлися протоколи, «адміністративні» арешти, кримінальні обвинувачення, запобіжні заходи та вирoki. Найбільш очевидним прикладом є молодий чоловік, якого після затримання у Волгограді двічі послідовно притягували до адміністративного арешту, а після завершення другого строку не звільнили і офіційно затримали вже в межах кримінальної справи за «державну зраду».

У половині основних кейсів — щодо десяти з двадцяти осіб — затримання відбулося безпосередньо у житлі або на прибудинковій території. Інші місця включають дорогу або залізничний маршрут, блокпост, вулицю, місце мирного мітингу, територію аеропорту та інші публічні простори. Така різноманітність показує, що практика не була прив'язана виключно до перевірок на блокпостах або «фільтрації»: частину людей цілеспрямовано розшукували за місцем проживання, частину виявляли під час перевірки телефонів або документів, частину затримували за публічну проукраїнську активність.

Щонайменше щодо восьми з двадцяти постраждалих, тобто 40%, прямо описано обшук житла, гаража або іншого майна до чи під час затримання. Вилучалися телефони, ноутбуки, комп'ютери, паспорти, банківські картки, SIM-картки, документи, зареєстрована мисливська зброя, патріотична символіка, книги, готівка, коштовності та інше майно. У бердянському

кейсі без складання актів було вилучено комп'ютерну техніку, документи, гроші, ювелірні вироби, прапор України, книги та інше майно. У пологівському кейсі обшуки відбувалися п'ять-шість разів, а під час різних епізодів було вилучено гроші, коштовності та п'ять офіційно зареєстрованих мисливських рушниць.

Цифрові дані відіграють особливо помітну роль. Щонайменше у семи основних кейсах, або 35%, телефон, соціальні мережі, фотографії, листування, банківські перекази чи інші цифрові сліди стали безпосереднім приводом для затримання, допиту або подальшого обвинувачення. Ідеться про фотографії російської військової техніки, публікації про знищену техніку, перегляд схеми порту, проукраїнські повідомлення, членство у чаті, використання українських документів, контакти та благодійні перекази українським фондам. У справі молодого чоловіка з Донеччини основним доказом у кримінальній справі стали виявлені у телефоні благодійні перекази загальною сумою близько 5200 гривень.

Серед мотивів затримання, прямо або опосередковано відтворених респондентами, найбільш помітні проукраїнська позиція, участь у мирному спротиві окупації, волонтерство, передавання інформації про російську техніку, попередня участь в АТО, колишня військова служба, відмова від російського паспорта, українські документи, благодійні внески на підтримку України, зв'язки з українськими структурами та належність до кримськотатарської спільноти. Водночас у кількох кейсах родичі взагалі не можуть встановити конкретну причину затримання.

Наявні свідчення показують також регулярне використання невизначеного правового статусу цивільних. Частина осіб російська сторона або адміністрації місць утримання фактично обліковували як «військовополонених», хоча респонденти описують їх як цивільних. Двоє братів із Київської області, наприклад, не мали чинного військового статусу, однак, за словами матері, російська сторона ставилася до них як до військовополонених. Аналогічний мотив проходить через інші кейси, де цивільних готували до обміну разом із військовими, а згодом повертали до місць несвободи саме через їхній цивільний статус.

2. ГЕОГРАФІЯ ТА ОБСТАВИНИ ЗАТРИМАНЬ

У територіальному вимірі дев'ятнадцять основних епізодів затримання охоплюють дев'ять регіонів України, включаючи ТОТ АР Крим, а також один епізод на території Російської Федерації. Якщо одиницею підрахунку є двадцять унікальних постраждалих, Київська та Запорізька області мають по чотири постраждалих, тобто по 20% масиву. Херсонська область, включно з епізодом на Чонгарі, охоплює трьох осіб, або 15%. Сумська та Чернігівська області — по дві особи, або по 10%. По одному постраждалому, тобто по 5%, припадає на Донецьку, Луганську і Харківську області, Автономну Республіку Крим та Волгоградську область РФ.

Запорізький блок включає чотири різні за характером випадки: безпосередній арешт проукраїнської активістки у Бердянську; переслідування пенсіонерки з села Продорodne за нібито здійснений грошовий переказ; затримання чоловіка в Токмаку, після якого його місце перебування фактично зникло з доступного родині інформаційного поля; а також затримання літнього керівника підприємства у Пологах, який невдовзі помер після застосування до нього катувань. Сукупно ці справи демонструють як роботу ФСБ і формалізоване переслідування, так і діяльність неофіційних місць несвободи та смертоносне насильство.

Бердянський епізод вирізняється рівнем деталізації. Вночі озброєні особи перекрили вулицю, зламали ворота, поставили подружжя під приціл, провели обшук без свідків та вилучили майно. Чоловіка спочатку вивели лише у майці та спідній білизні; жінку, яка мала кровотечу і потребувала постійних ліків, змусили повністю роздягнутися у присутності озброєних осіб. Надалі вона пройшла через комендатуру і колонію та надала докладні відомості про систему допитів і катувань.

Херсонський блок охоплює чоловіка, затриманого на Чонгарі під час сімейної поїздки, кримського татарина, забраного з дому в Генічеському районі, та ветерана АТО, затриманого у селі Червоне Бериславського району. У двох останніх випадках минула військова або громадська активність була прямо поставлена затримувачами у зв'язок із переслідуванням. У генічеському кейсі після затримання чоловіка побили, закрили йому голову та доставили до підвалу колишнього професійного училища; надалі його шлях проліг через Чонгар, Сімферополь, віддалені російські установи та колонію в Бурятії.

Київський блок включає чотирьох постраждалих у трьох основних епізодах. Один літній чоловік був затриманий у районі села Блиставиці, утримувався спочатку в приватному будинку і просто неба в ямі, після чого був переміщений через Білорусь до Росії. Іншого молодого цивільного затримали в селі Козаровичах після того, як російські військові пов'язали його з проукраїнською активністю та передаванням інформації. Двох братів захопили одночасно 19 березня 2022 року під час повернення з сусіднього села. Їх та інших односельців посадили у вантажівку зі зв'язаними руками і мішками на головах та вивезли у напрямку Білорусі.

Сумський блок складається з двох принципово різних ситуацій. В одному випадку чоловіка забрали з дому під час окупації без обшуку, без пояснення причин і без офіційного обвинувачення; лише згодом через Червоний Хрест родина дізналася, що він перебуває у незаконному ув'язненні, а станом на червень 2026 року отримала інформацію про його перебування у виправній колонії №10 в Мордовії (РФ). В іншому випадку трьох чоловіків зупинили під час відступу російських сил, перевірили телефони, виявили фотографії російської техніки та політичний контент, побили і депортували до Курської області РФ.

У Чернігівській області один цивільний чоловік зник, намагаючись пішки

повернутися з Ніжина додому, та згодом повідомив у листі, що його спочатку утримували у Курську (РФ), а надалі перевели до Ростовської області. Іншого затримали поблизу Лукашівки; надалі інформація про нього надходила з різних місць, включаючи Курськ (РФ), АР Крим, Каменськ-Шахтинський (РФ) та Пермський край (РФ). Останній кейс особливо показовий щодо критичного стану здоров'я: у 2026 році звільнений полонений повідомив, що затриманих змушували стояти по шістнадцять годин на добу і не дозволяли сідати, а в самого постраждалого виявили відкриту форму туберкульозу.

Донецький кейс розпочався ще у 2018 році, задовго до повномасштабного вторгнення. Чоловіка затримали у квартирі в Донецьку разом із ще двома особами, серед яких була жінка. Першим відомим місцем утримання була «Ізоляція», згодом — Донецький СІЗО №5, а надалі — СІЗО у Ростові-на-Дону (РФ). Це один із найдовших у масиві випадків: чоловік перебуває в несвободі понад сім років, був засуджений до 20 років позбавлення волі, а його поточне місцезнаходження після етапування родині невідоме.

Кримський кейс стосується літнього чоловіка з відкритою проукраїнською позицією, затриманого співробітниками ФСБ 30 вересня 2025 року. За описаним у свідченні рапортом під час обшуку в квартирі нібито виявили заборонену символіку та літературу, однак у тому самому документі зазначалося, що даних про вчинення злочину чи адміністративного правопорушення не отримано. Попри це, чоловіка переслідують за статтею 275 КК РФ. Свідчення містить інформацію про психологічний тиск і зізнання, отримане через страх катувань.

У Луганській області було затримано пенсіонера, колишнього керівника енергетичного підприємства. Після обшуків його переміщували через Антрацит, Луганськ і Ростов-на-Дону (РФ). У червні 2026 року він отримав 19-річний вирок, після чого був вивезений із СІЗО у невідомому напрямку.

Харківський епізод представлений двома свідченнями про одного постраждалого. Чоловік, який був місцевим підприємцем, депутатом міської ради та колишнім учасником АТО, 1 березня 2022 року брав участь у мирному протесті проти російської окупації Куп'янська. Очевидець бачив його серед учасників колони, яка прямувала до російського блокпоста. Після контакту з російськими військовими він зник, а подальша інформація про його утримання надходила фрагментарно і суперечливо.

Окремо від окупаційних епізодів стоїть Волгоградський кейс. Вісімнадцятирічний мешканець окупованої Донеччини самотійно приїхав до РФ, маючи намір вилетіти до Туреччини, але був затриманий в аеропорту через український паспорт і вміст телефону. Саме тому до цього випадку не застосовується статистичний показник примусового вивезення з окупованої території, хоча подальші побиття, адміністративні арешти, кримінальне переслідування та 12-річний вирок залишаються предметом окремої правової оцінки.

3. ПРОФІЛЬ ПОСТРАЖДАЛИХ

Переважання чоловіків є однією з найочевидніших характеристик масиву. Вісімнадцять основних постраждалих — чоловіки, лише дві — жінки. При цьому чоловіки не становлять однорідної соціальної чи професійної групи. Серед них є таксист, тракторист, сантехнік, працівник у сфері рекламних конструкцій, садівник і вантажник, керівник підприємства, колишній керівник енергетичного об'єкта, підприємець і депутат місцевої ради, пенсіонери, молодий цивільний, особи без офіційної роботи, а також люди, які займалися волонтерством або домашнім господарством.

Жоден із двадцяти основних постраждалих не описаний респондентами як чинний військовослужбовець регулярних Збройних Сил України на момент основного затримання. Водночас щонайменше вісім осіб, або 40%, мали у минулому ту чи іншу форму військової служби — від радянської строкової або професійної служби до участі в АТО. Щонайменше троє мали чітко описаний попередній досвід участі в АТО. Цей фактор у низці кейсів використовувався як привід для переслідування через багато років після завершення служби.

Показовим є те, що репресивна практика не обмежується людьми з військовою біографією. До неї потрапляють пенсіонерка, якій інкримінували переказ 500 гривень, бухгалтерка й волонтерка, молодий чоловік, якого переслідували через українські документи й благодійні перекази, цивільний працівник теплопостачання, пасічник, тракторист та інші особи. У цьому сенсі спільним фактором ризику часто виступає не реальна участь у бойових діях, а сприйняття особи як нелояльної до окупаційної влади.

Орієнтовний середній вік постраждалих на момент затримання становить 45,5 років. Наймолодшому було приблизно 18 років, найстаршому — близько 70. Шестеро, або 30%, були у віці 60 років і старше. Така вікова структура має пряме значення для оцінки умов утримання, оскільки значна частина старших осіб уже до затримання мала хронічні захворювання.

Щонайменше дванадцять із двадцяти постраждалих, тобто не менше 60%, мали до затримання суттєві медичні вразливості або хронічні захворювання. Згадуються вроджена вада серця, гіпертонія, наслідки тяжкого COVID-19, перенесений туберкульоз, гепатит, проблеми із серцем та задишка, захворювання хребта, наслідки черепно-мозкової травми і контузії, проблеми із зором, шлунково-кишкові захворювання, тяжка подагра і порушення рухливості, травма шиї, хронічний біль та інші вразливі стани. У багатьох випадках після затримання здоров'я суттєво погіршилося. У чоловіка, засудженого до 20 років позбавлення волі, родина повідомляє про ушкодження хребта та ніг після катувань. У чоловіка, етапованого до Бурятії (РФ), погіршився слух, зберігаються задишка, серцеві проблеми та гіпертонія, а адекватного лікування родина не спостерігає. У молодого чоловіка, депортованого в Пермський край (РФ), виявлено відкриту форму туберкульозу. Літня жінка, яка до затримання, за словами онуки, була здоровою, під час ув'язнення отримала діагноз деменції.

Окремим елементом профілю є проукраїнська громадянська активність. У різних свідченнях фігурують участь у мирному мітингу, волонтерська допомога українським військовим, проукраїнські публікації, фотографування російської військової техніки, відмова від російського паспорта, використання українських документів та фінансова підтримка українських благодійних організацій.

Дві основні постраждалі жінки представляють різні профілі. Перша — активна жінка середнього віку, бухгалтерка та волонтерка, яку затримали у Бердянську і яка пережила катування та 83 дні незаконного утримання. Друга — пенсіонерка, колишня санітарка, яку переслідували за нібито фінансову підтримку ЗСУ, а згодом засудили до 11 років позбавлення волі. Ці два кейси демонструють специфічні гендерні та вікові вразливості: примусове оголення і приниження під час кровотечі в першому випадку та різке погіршення когнітивного здоров'я й фактичну ізоляцію від сім'ї у другому.

Гендерний аспект водночас виходить далеко за межі двох основних постраждалих жінок. У свідченнях описано дружину, яку під час затримання чоловіка штовхали та били прикладом, жінок-співутримуваних, яких катували, роздягали або утримували через родинні зв'язки, а також матерів і дружин, які роками ведуть пошук і фактично виконують функцію основного зв'язку між утримуваною особою та українськими інституціями.

4. ТИПОЛОГІЯ ПОРУШЕНЬ ТА КВАЛІФІКАЦІЯ ЗЛОЧИНІВ

Базовою категорією для всього масиву липневих свідчень є незаконне позбавлення волі без прозорої, доступної і належної процедури. У всіх двадцяти основних кейсах присутній період, коли особа фактично перебувала під владою російських військових, ФСБ, Росгвардії, окупаційних структур або адміністрації місця несвободи, але родина не мала нормального доступу до інформації про правову підставу, місце утримання чи ефективний захист. Подальша поява кримінальної справи або судового рішення сама по собі не усуває питання щодо законності первинного затримання, поводження під час інкомунікадо утримання, примусового переміщення та використання катувань.

Якщо конкретна особа на момент позбавлення волі мала статус захищеної цивільної особи, а діяння мало необхідний зв'язок із міжнародним збройним конфліктом, незаконне ув'язнення може становити серйозне порушення міжнародного гуманітарного права і воєнний злочин.

Другою центральною категорією є насильницьке зникнення або тривале приховування місця перебування. Щонайменше у п'ятнадцяти кейсах затримання супроводжувалося відмовою підтвердити факт утримання, суперечливими повідомленнями або тривалим невизнанням місцезнаходження. Найбільш очевидними є семимісячне приховування чоловіка у Сімферополі, багаторічня невизначеність щодо чоловіка з Куп'янська,

зникнення чоловіка з Токмака після первинного утримання, а також заперечення перебування літнього чоловіка у ПЧ-15 (колишній шляховій частині №15, де були облаштовані підвальні бункерні приміщення), де він насправді, за інформацією співутримуваного, перебував до смерті.

Насильницьке зникнення за наявності необхідних контекстуальних елементів може бути складовою злочину проти людяності. Водночас сам масив із двадцяти свідчень не є достатнім для самостійного встановлення широкомасштабного або систематичного нападу на цивільне населення чи відповідної державної або організаційної політики. Він радше містить значний набір епізодів, які можуть використовуватися для перевірки такого ширшого контексту разом з іншими доказами.

Третьою ключовою категорією є катування і жорстоке поводження. Найбільш конкретно в масиві описано катування електричним струмом. Безпосередня постраждала з Бердянська описує апарат «тапiк», два проводи, приєднані до ніг, одночасні погрози привести та побити її чоловіка і присутність п'яťох працівників під час катування. У справі кримського татарина також повідомляється про катування струмом, психологічний тиск і погрозу ножом відрізати статеві органи.

В інших випадках насильство включало тяжкі побиття до втрати фізичної спроможності стояти, побиття під час допитів, примусове тривале стояння, позбавлення сну, голод, утримання на холоді, погрози вбивством і вивезенням до лісу, імітації страти та насильство з метою отримати необхідні окупаційним органам зізнання. Двох братів у Новозибкові, за повідомленнями звільнених, постійно били, не дозволяли навіть сидіти та регулярно водили на допити; одного з них били настільки тяжко, що він падав з ніг.

Найбільш тяжким результатом насильства є смерть чоловіка з Пологів. За даними співутримуваного та родини, у місці несвободи його жорстоко катували; приблизно через дев'ять днів після затримання стало відомо про його смерть. Цей епізод потребує розслідування щонайменше в контексті можливого умисного вбивства, спричинення смерті внаслідок катувань та інших тяжких порушень міжнародного гуманітарного права. Особливої доказової цінності мають набувати свідчення співутримуваних, документи щодо поховання та ексгумації, встановлення осіб, які контролювали ПЧ-15, і судово-медична оцінка причин смерті.

Окремої правової уваги вимагає сексуалізоване насильство. Погроза відрізати статеві органи ножом під час катувань має очевидно сексуалізований характер і може розглядатися як погроза сексуальним насильством або сексуалізована форма катування залежно від встановленого контексту та мети. Примусове повне оголення жінки у присутності озброєних осіб, особливо за умов її кровотечі й повної залежності від затримувачів, також може містити ознаки сексуалізованого приниження. Примусове оголення чоловіків і виведення їх на мороз із побиттям потребує аналогічної оцінки. Той факт, що частина таких дій спрямована на чоловіків, є важливим для недопущення звуженого розуміння СНПК виключно

як насильства проти жінок.

Депортація щонайменше тринадцяти основних постраждалих з окупованих територій України до Російської Федерації формує окремий блок злочинів. Людей вивозили під охороною, після насильницького затримання, без можливості вільно відмовитися від переміщення і без можливості повернутися. Частина маршрутів проходила через Білорусь. За умови встановлення статусу захищеної особи та інших необхідних елементів такі дії можуть становити незаконне переміщення або депортацію як воєнний злочин.

Важливо відокремити від цих тринадцяти випадків затримання молодого чоловіка у Волгограді. Він прибув до РФ самотійно, тому фактичний елемент примусового транскордонного переміщення у його справі відсутній. Натомість його кейс є показовим щодо переслідування за українську ідентичність, документи, антивоєнні переконання та фінансову підтримку України.

Кримінальне переслідування за російським законодавством є четвертою великою категорією зафіксованих порушень міжнародного гуманітарного права. У восьми основних справах відомо про кримінальний або судовий процес. Стаття про «державну зраду» застосовується щонайменше до чотирьох осіб. Інші звинувачення стосуються участі у формуваннях, які російська сторона пов'язує з кримськотатарським рухом, «тероризмі», поводження з вибуховими речовинами або інших діянь. Для окупованих територій окремої оцінки потребує саме поширення кримінального законодавства держави-окупанта та покарання за лояльність до власної держави, використання українських документів, політичні висловлювання чи дії, які не є злочинними за правом окупованої держави.

У частині справ криміналізація тісно пов'язана з цифровими даними. Переказ 500 гривень, перекази загальною сумою близько 5200 гривень, фотографії військової техніки, публікації у Facebook, українські чати та інші цифрові сліди інтерпретувалися як докази нелояльності або злочинної діяльності. Це формує окремий аналітичний патерн переходу від перевірки телефону до позбавлення волі, а згодом — до формалізованого обвинувачення.

Такі переслідування за політичну позицію, українську ідентичність, відмову інтегруватися в окупаційну систему, благодійну підтримку України або етнічну належність за наявності ширших контекстуальних елементів можуть бути релевантними для аналізу переслідування як злочину проти людяності. Водночас двадцять липневих свідчень самі по собі не є достатніми для доведення всіх контекстуальних елементів такого злочину.

Свідчення також містять випадки незаконного заволодіння майном. Під час обшуків вилучалися гроші, ювелірні вироби, техніка, телефони, документи, автомобіль та інші речі без належних процедур. Такі епізоди повинні фіксуватися окремо від незаконного позбавлення волі, оскільки залежно від конкретного способу, мети і зв'язку зі збройним конфліктом вони можуть потребувати самотійної кваліфікації.

У двох братів та деяких інших утримуваних зафіксована примусова безоплатна праця — ремонтні та господарські роботи під контролем адміністрації, у середовищі, де відмова могла спричинити покарання або побиття. Ці факти потребують окремої оцінки щодо допустимості праці для відповідної категорії утримуваних, характеру примусу та умов, у яких вона виконувалася.

У низці справ окупаційні агенти використовували погрози щодо родичів. Жінці під час катування струмом погрожували привести і побити чоловіка. Іншому постраждалому погрожували завданням шкоди його сім'ї. Проте наявного матеріалу недостатньо, щоб автоматично кваліфікувати такі випадки як захоплення заручників: для цього необхідно встановити, чи було утримання або погроза прямо пов'язані з вимогою до третьої сторони вчинити або не вчинити певну дію.

5. ЛАНЦЮГИ ПЕРЕМІЩЕННЯ

Ланцюги переміщення є однією з найінформативніших частин липневого масиву. Вони демонструють, що незаконне позбавлення волі часто не обмежується однією установою: люди переходять від неофіційних підвалів і комендатур до СІЗО, а згодом — до колоній у віддалених регіонах РФ. Щонайменше сімнадцять із двадцяти основних постраждалих пройшли через два чи більше таких етапів.

У донецькому кейсі чоловіка було затримано у квартирі 22 листопада 2018 року. Першим відомим місцем тримання стала «Ізоляція» у Донецьку, де він перебував приблизно до літа або початку осені 2019 року. Далі його перевели до підвального приміщення Донецького СІЗО і надалі до СІЗО №5, де він, за інформацією родини, перебував приблизно з вересня 2019 року до 2023 року. Після цього чоловіка вивезли до Російської Федерації: спочатку до СІЗО №1 Ростова-на-Дону приблизно на пів року або довше, потім до СІЗО №5 того самого міста. Після остаточного судового розгляду та 20-річного вироку його знову етапували, і актуальне місце перебування родині невідоме.

Чоловіка із Сумської області забрали з дому на початку березня 2022 року. Перший відрізок маршруту для родини повністю невідомий. Лише через Червоний Хрест у 2022 році надійшло підтвердження, що він перебуває в полоні. З осені 2022 року почали приходити рідкісні власноручні листи. Станом на 16 червня 2026 року в електронному кабінеті Координаційного штабу було зазначено його перебування у виправній колонії №10 у Республіці Мордовія. Проміжні установи між місцем затримання і Мордовією зі свідчення не встановлюються.

У кримському кейсі чоловіка затримали 30 вересня 2025 року. Протягом семи місяців і тринадцяти днів місце перебування приховувалося. Родина направила численні запити до установ Криму та прилеглих регіонів РФ, а окремі неофіційні відомості вказували на можливий Ростов-на-Дону.

Лише у травні 2026 року адвокат отримав офіційну відповідь, що постраждалий перебуває в СІЗО №2 Сімферополя. Цей кейс важливий тим, що «ланцюг переміщення» виявився значною мірою інформаційним хибним слідом: основна проблема полягала не у численних етапуваннях, а в приховуванні реального місця утримання.

Цивільний чоловік, який зник під час переходу з Ніжина до Конотопа у березні 2022 року, повідомив у першому листі, що після захоплення його доставили до якогось СІЗО в Курську (РФ). Надалі його перемістили до Каменська-Шахтинського Ростовської області. Звільнений співутримуваний підтвердив, що сидів з ним в одній камері; останнім конкретно названим місцем є виправна колонія №12 у Каменську-Шахтинському (РФ). Родина також отримувала інформацію, що у червні 2025 року чоловіка нібито виводили на обмін разом із військовими, однак військових обміняли, а цивільного повернули до місця утримання.

Особливо детально реконструюється маршрут чоловіка, затриманого на Чонгарі 27 березня 2022 року. Після первинного утримання та дій ФСБ його доставили до Сімферополя. До жовтня 2022 року він перебував у СІЗО №1. У січні 2023 року його вперше етапували до Росії вантажним потягом; дорога до Ульяновська тривала два тижні і три дні. Після десяти днів в Ульяновську його таким самим способом повернули до Сімферополя. До 11 травня 2023 року він знову перебував у СІЗО №1, після чого до 24 серпня — у СІЗО №2. Далі відбулося друге велике етапування: Краснодар, Владимир, де він перебував до 20 березня 2024 року, Єкатеринбург і зрештою 18 квітня 2024 року — Улан-Уде в Бурятії.

У сумському кейсі трьох затриманих після перевірки телефонів спочатку вивезли до селища Тьоткіно Курської області. Одного з чоловіків, який був працівником поліції, згодом звільнили, тоді як основний постраждалий та його цивільний товариш залишилися в несвободі. Подальший маршрут основного постраждалого відтворюється неповно; за останніми відомостями він перебував у Пермському краї, у районі Кизела. Це приклад маршруту з великими прогалинами, які не можуть бути заповнені без додаткових джерел.

Літнього чоловіка з Київської області після затримання спочатку кілька днів тримали у підвалі приватного будинку, потім кілька днів у ямі просто неба. Надалі його вивезли через Білорусь до Брянської області РФ. Основним підтвердженням тривалим місцем став СІЗО №2 Новозибкова, де його бачили звільнені особи. У різні періоди родина також отримувала інформацію про Тульську область та Уфу, однак пізніше інший звільнений знову повідомив про перебування чоловіка у Новозибкові. Тому актуальний маршрут після первинного Новозибкова залишається невизначеним.

Безпосередня постраждала з Бердянська описала коротший, але надзвичайно добре деталізований маршрут. У ніч на 26 червня 2022 року її разом із чоловіком забрали з дому та доставили до комендатури, облаштованої у будівлі міської поліції. Там вона перебувала сім днів. 2 липня її

та інших затриманих перевезли вантажним автомобілем до колонії №77, також згадуваної під іншими номерами та назвою «Яма». У цій установі вона залишалася до 16 вересня 2022 року, після чого була звільнена.

Маршрут кримського татарина, затриманого у Генічеському районі, почався з власного будинку, звідки його доставили до підвалу колишнього професійного училища №17 у Генічеську. Далі його переміщували через район Чонгара до Сімферополя, де він перебував у СІЗО №1 та СІЗО №2. Після вироку наприкінці 2022 — на початку 2023 року його етапували до Верхньоуральської в'язниці у Челябінській області (РФ), де, за словами дружини, майже рік тримали у карцері. Пізніше він перебував у колонії в Тамбовській області (РФ), а від квітня 2024 року — у колонії суворого режиму в Бурятії (РФ).

Літню жінку із Запорізької області затримали вдома 29 липня 2025 року. Спочатку вона приблизно два-три місяці перебувала у слідчому ізоляторі в селі Якимівка. Восени та взимку 2025 року її утримували у Донецьку і доставляли на судові засідання до Мелітополя. Близько 22 січня 2026 року її перевели до СІЗО №1 Сімферополя. Після вироку від 5 березня 2026 року вона, за даними онуки, перебуває у колонії №1 у Сімферополі.

Пенсіонера з Луганської області після затримання і обшуку спочатку доставили до Антрацита, потім до СІЗО №1 у Луганську. 19 листопада 2025 року його перемістили до СІЗО №1 Ростова-на-Дону (РФ). Після винесення 19-річного вироку 25 червня 2026 року чоловіка етапували у невідомому напрямку.

Чоловіка, затриманого на вулиці у Токмаку 20 березня 2023 року, приблизно до 27 березня утримували в приміщенні місцевої поліції. Після цього його вивезли у невідомому напрямку. Родина не має надійних відомостей ні про подальші місця, ні про суд, ні про кримінальну справу. Це один із найбільш «чистих» у масиві прикладів триваючого зникнення після короткого відомого первинного етапу.

Маршрут цивільного працівника з Чернігівщини є одним із найбільш суперечливих. Після затримання поблизу Лукашівки звільнений прикордонник повідомляв, що бачив його у таборі військовополонених у Курській області (РФ), де постраждалий допомагав пораненим як медик. Водночас МКЧХ повідомляв матері про можливе перебування у Криму. У 2023 році кілька звільнених осіб підтверджували його перебування у виправній колонії №12 у Каменську-Шахтинському (РФ), де він також допомагав іншим як медик і приблизно два місяці перебував в одиночному режимі. У вересні 2024 року його перемістили до СІЗО №3 у Пермському краї (РФ). Станом на 2026 рік саме цей пункт є останнім найбільш конкретним місцем його утримання; туди його повернули навіть після невдалої спроби включення до обміну.

У куп'янському кейсі два свідчення дозволяють відтворити перший етап значно точніше, ніж у більшості інших справ. Після затримання під час мир-

ного мітингу постраждалого утримували під контролем російських сил у Куп'янську; свідки та близькі отримували інформацію про комендатуру та об'єкт тепломережі. 4 березня російські військові повідомили, що його нібито передали далі і що він «чекає суду». Надалі протягом тривалого періоду офіційного підтвердження не було. Приблизно з весни 2023 року кілька незалежних джерел повідомляли про Суходільську виправну колонію №36 та можливий восьмирічний вирок. Наприкінці березня 2025 року його вивезли з колонії у невідомому напрямку, і актуальне місце перебування невідоме.

Молодого чоловіка з села Козаровичів Київської області після затримання вдома 2 березня 2022 року спочатку доставили до складських приміщень, а потім до металевого ангара у селі Димері, де утримувалася велика група цивільних. Приблизно 9–10 березня його разом з іншими цивільними, серед яких був журналіст, вивезли через Гостомель до Білорусі, а звідти — до Новозибкова (РФ). У Новозибкові він перебував до травня 2023 року. Після цього його перевели до виправної колонії №7 у селі Пакіно (РФ), де, за наявними даними, він продовжує утримуватися.

Маршрут вісімнадцятирічного юнака починається не на окупованій території, а в аеропорту міста Волгограда (РФ) 27 грудня 2023 року. Після прикордонної перевірки його передали ФСБ, надалі оформили два послідовні адміністративні арешти, під час яких він перебував у спеціальному приймальнику і його багаторазово доставляли на допити до ФСБ. 15 січня 2024 року його вже офіційно затримали у кримінальній справі. Після завершення слідства його етапували до СІЗО у Ростові-на-Дону (РФ). 3 липня 2024 року Ростовський обласний суд засудив його до 12 років, після чого молодого чоловіка перевели до виправної колонії №10 Саратовської області (РФ), де він перебуває й надалі.

Чоловіка з села Червоне Херсонської області 28 червня 2022 року забрали з дому озброєні російські військові. Після первинного утримання у підвальному або іншому неофіційному приміщенні в районі Берислава його разом з іншими затриманими вивезли до Російської Федерації. Родина має лише орієнтовне розуміння, що він багато років перебуває в одному з місць несвободи «за Москвою» у багатоповерховій будівлі. Точна установа та повний маршрут не встановлені. Приблизно півтора року родина взагалі не мала достовірного підтвердження, що він живий.

Двоє братів із Київської області мають спільний початковий маршрут і дві різні подальші траєкторії. 19 березня 2022 року їх разом із кількома односельцями затримали, зв'язали руки, одягли мішки на голови, посадили в криту вантажівку і повезли через Білорусь до СІЗО в Новозибкові (РФ). Старшого брата приблизно через чотири-п'ять місяців перевели з Новозибкова; він проходив етап, пов'язаний із Севастополем та невдалим обміном, потім близько півтора року перебував у виправній колонії №12 у Каменську-Шахтинському (РФ), а пізніше був переміщений до СІЗО у місті Кизел Пермського краю (РФ). Молодшого брата приблизно через сім місяців також перевели окремо. Останнім названим місцем для нього є виправна колонія №1 у місті Донському Тульської області (РФ).

6. УМОВИ УТРИМАННЯ

Докладні відомості про фізичні умови утримання доступні не для всіх двадцяти основних постраждалих. Це зумовлено передусім структурою джерел: більшість свідчень надають родичі, а не самі утримувані. Обмеженість таких відомостей не є лише наслідком опосередкованого характеру свідчень. У багатьох випадках родичі об'єктивно позбавлені можливості отримувати інформацію про умови утримання через тривалу відсутність або суттєве обмеження контакту з постраждалими, приховування місця їх перебування, нерегулярність листування та цензуру кореспонденції й інших форм комунікації з боку російських органів та адміністрацій місць несвободи. Утримувані часто не мають можливості повідомляти про застосоване до них насильство, стан здоров'я, умови в камерах або навіть актуальне місце перебування, а родини змушені отримувати фрагментарні відомості через звільнених співкамерників, адвокатів або інші непрямі канали. Водночас щонайменше щодо одинадцяти осіб наявні конкретні дані про переповненість, недостатнє харчування, холод, обмеження сну, санітарні проблеми, відсутність належної медичної допомоги, ізоляцію або системне насильство.

Бердянське свідчення дає найбільш повне уявлення про внутрішню організацію неофіційного місця несвободи. У комендатурі камера, розрахована на двох, фактично утримувала трьох осіб, а в одномісній камері одночасно перебували четверо; частина жінок спала на бетонній підлозі. Каткування та допити у підвалі тривали цілодобово. Пізніше у колонії затриманих розміщували у дисциплінарному ізоляторі, використовували приміщення колишньої їдальні для допитів і катувань; там знаходилися апарати для електричного струму, гумові кийки та важкий дерев'яний молоток.

Особливо тяжкі умови описано щодо ПЧ-15 у Пологах (ТОТ Запорізької області). За інформацією людей, які перебували в цьому місці, у камерах розміром приблизно три на три метри могли утримувати по десять осіб, а загалом у підвалі одночасно могло перебувати близько ста людей. Там утримували колишніх учасників АТО, керівників підприємств, фермерів, представників агробізнесу, підприємців, державних працівників та інших цивільних. Свідки повідомляли про тяжкі побиття, позбавлення сну та їжі, вибивання нігтів і випалювання тіла. Ці кількісні відомості є повідомленнями респондентів і потребують самостійної перевірки, однак вони є надзвичайно важливими для встановлення масштабу функціонування об'єкта.

У Новозибкові (РФ) двох братів, за словами звільнених співутримуваних, тримали у холоді, практично не годували, постійно били і не дозволяли нормально сидіти. Харчування описується як критично недостатнє: на всю камеру могли давати лише дві ложки каші, а люди фактично виживали завдяки хлібу. Така комбінація голоду, холоду, побиттів і примусового режиму має оцінюватися сукупно як нелюдське поводження.

У Пермському краї (РФ) звільнений військовополонений повідомив про режим, за якого затримані змушені стояти до шістнадцяти годин на добу

і не можуть сісти через постійне відеоспостереження. За його словами, протягом приблизно півроку людей катували. В основного постраждалого згодом було діагностовано відкриту форму туберкульозу; лише після цього харчування частково покращилося і йому почали давати масло та молоко. Поєднання тривалого примусового стояння, обмеження руху, важкого інфекційного захворювання та недостатнього харчування створює особливо високий ризик для життя.

У невстановленому Ростовському СІЗО умови молодого засудженого також були критичними. Камера, розрахована приблизно на десять людей, фактично утримувала від двадцяти до тридцяти осіб. Через нестачу місць люди спали по черзі, частина — на матрацах на бетонній підлозі. Поряд проходили стічні води, туалет не був належним чином відокремлений, приміщення знаходилося у підвалі практично без природного світла, а до душу виводили приблизно раз на місяць.

Після переведення цього самого чоловіка до колонії №10 у Саратовській області (РФ) частина умов покращилася порівняно із СІЗО, але харчування залишилося незадовільним. За словами брата, постраждалий фактично міг нормально їсти один раз на день, постійно відчував голод, слабкість і часто хворів. Після тривалого недоїдання навіть звичайна домашня їжа викликала тяжке погіршення самопочуття. У зимовий період проблемою були постійні протяги.

У колонії в Бурятії, де перебуває чоловік, засуджений до восьми з половиною років, у приміщенні може утримуватися до 80 людей. Родина повідомляє про суворі кліматичні умови з температурою на вулиці до мінус 42 градусів і практичну неможливість нормально передавати посилки через відстань. Його стан здоров'я потребує регулярного медичного нагляду, однак родина описує неналежне лікування, відсутність необхідних препаратів та ненадання результатів обстежень.

Медична допомога є наскрізною проблемою. Чоловік із серцевими захворюваннями не отримує необхідного лікування гіпертонії. Інший страждає на тяжкі неврологічні проблеми, перенесені інсульти, оніміння та інші стани, але отримує переважно найпростішу симптоматичну допомогу. Молодий чоловік із туберкульозом залишається в місці несвободи попри повідомлення про дуже тяжкий стан. У літньої жінки під час ув'язнення діагностовано деменцію. У чоловіка з багаторічною черепно-мозковою травмою та гіпертонією після зникнення у 2025 році немає підтвердженого доступу до медичної допомоги.

Окремою формою жорстокого поводження є позбавлення сну та відпочинку. У ПЧ-15 людей, за свідченнями, не давали спати. У Новозибкові (РФ) не дозволяли нормально сидіти. У Пермському краї (РФ) постраждалих змушували стояти більшу частину доби. В інших місцях утримання допити та побиття відбувалися вночі. За відповідної тривалості, інтенсивності й мети такі методи можуть становити катування або нелюдське поводження.

У кількох установах використовувалися карцер або одиночне утримання.

Один кримський татарин, за словами дружини, майже рік перебував у карцері у Челябінській області (РФ), причому його карали, зокрема, через зовнішність і бороду. Інший цивільний приблизно два місяці перебував в одиночному режимі у Ростовській області.

Примусова праця простежується у маршрутах двох братів та деяких інших співутримуваних. Людей залучали до ремонтів і господарських робіт, не забезпечуючи нормальних умов і справедливої винагороди. Особливо проблемним є поєднання таких робіт із побиттями, погрозами, голодом і повною залежністю від адміністрації.

Комунікація із зовнішнім світом у всіх зафіксованих кейсах також системно обмежена. Листи проходять цензуру, надходять із затримкою у кілька місяців або не надходять взагалі. В одному з кейсів лист, написаний у вересні, мати отримала лише у січні. У багатьох листах утримувані пишуть лише, що «все добре». Тому сам факт такої фрази не може використовуватися як індикатор належних умов або відсутності катувань.

Територіальна віддаленість місць утримання є самотійним фактором ізоляції. Бурятія, Саратовська область, Пермський край, Мордовія, Владимирська, Челябінська та інші віддалені території РФ значно ускладнюють передачу ліків, контакт із родиною та адвокатом. Частина родин роками не бачить постраждалих, а інформацію отримує через третіх осіб.

7. СУДОВІ ПРОЦЕСИ ТА ПОРУШЕННЯ ПРАВА НА СПРАВЕДЛИВИЙ СУД

Відомості про кримінальні справи або судові процеси присутні щонайменше щодо восьми з двадцяти основних постраждалих. У семи випадках є інформація про обвинувальний вирок, хоча один із цих вироків не підтверджений родиною офіційним документом. Шість достатньо конкретизованих строків покарання становлять сукупно 75 років і 6 місяців.

Найдовший конкретно встановлений строк у масиві — 20 років позбавлення волі. Чоловіка, затриманого ще у 2018 році в Донецьку, судили спочатку на окупованій території України, потім основний розгляд відбувався у Ростові-на-Дону (РФ). Заключний розгляд 24 грудня 2024 року завершився 20-річним вироком, апеляція не змінила результат. За словами дружини, призначений адвокат у Донецьку фактично не здійснював змістовного захисту.

Другий за тривалістю строк — 19 років — отримав пенсіонер із Луганської області. Його обвинувачували за комплексом статей, включаючи «державну зраду» та злочини, пов'язані з вибуховими речовинами й «терористичною» діяльністю. Після вироку чоловіка майже одразу етапували, і родина втратила інформацію про актуальне місцезнаходження.

Літню жінку із Запорізької області 5 березня 2026 року засудили до 11 років

за статтею 275 КК РФ (“державна зрада”). За свідченням онуки, до суду родину не допускали, а адвокат мав обмежений вплив. Фактичним приводом для переслідування називається переказ 500 гривень на підтримку Збройних Сил України.

Молодого чоловіка, затриманого у Волгограді, 3 липня 2024 року Ростовський обласний суд засудив до 12 років позбавлення волі та додаткового року обмеження волі після звільнення. Процес проходив у закритому режимі через засекречені матеріали. Обвинувачення використовувало дані телефону та показання людей із його оточення про антивоєнні погляди й благодійні внески. Особливо проблемним є те, що кримінальному затриманню передували два адміністративні арешти, які фактично забезпечили безперервне тримання особи під контролем державних органів до формального відкриття кримінальної справи.

Чоловіка, затриманого на Чонгарі, 25 жовтня 2022 року засудили до восьми років і шести місяців за частиною 2 статті 208 КК РФ (“участь у незаконному збройному формуванні”). Апеляція 6 грудня 2022 року залишила вирок без змін. Під час обрання запобіжного заходу суд не прийняв аргументи захисту щодо стану здоров’я, а обвинувачення посилялося, зокрема, на закритих свідків. У травні 2023 року відбувся касаційний розгляд без зміни вироку.

Іншого кримського татарина 9 серпня 2022 року засудили до п’яти років колонії суворого режиму за звинуваченнями, пов’язаними з участю у громадському формуванні та блокаді Криму. За словами дружини, адвокати обмежували можливість виносити записи із зустрічей, а від апеляції сторона захисту відмовилася або була змушена відмовитися через тиск ФСБ.

У кримському кейсі 2025 року остаточного вироку на момент документування ще не було. 15 травня 2026 року суд призначив тримання під вартою на два місяці, а адвокат уперше встановив прямий контакт із родиною. Обвинувачення пов’язане з «державною зрадою», а попереднє зізнання, за інформацією респондентки, могло бути отримане в умовах психологічного тиску та страху насильства.

У куп’янському кейсі кілька джерел повідомляли про восьмирічний вирок за звинуваченням, яке описувалося як «тероризм» або загроза життю російського військового. Проте офіційного підтвердження ні самого вироку, ні конкретної статті родина не отримала.

Загальними процесуальними проблемами є закритість засідань, відсутність доступу родини, використання засекречених матеріалів або закритих свідків, формальний характер призначеного захисту, неможливість незалежно перевірити докази, отримання зізнань після періодів інкомунікадо утримання або насильства, примушування до потрібних слідству підписів, а також відсутність належного повідомлення про переміщення після винесення вироку.

У кількох справах слід окремо наголосити на недопустимості доказів, отриманих під впливом насильства. Один молодий чоловік зазнав побиття та погроз під час вимог підписати неправдиве зізнання. Інший кримський постраждалий, за словами доньки, зізнався через страх катувань. У Бердянську звільнення безпосередньої постраждалої супроводжувалося примушуванням написати, що насильства до неї не застосовували. Такі документи не можуть оцінюватися ізольовано від обставин повної залежності особи від затримувачів.

З погляду міжнародного гуманітарного права умисне позбавлення захищеної особи права на справедливий і належний судовий розгляд може, за наявності всіх необхідних елементів, кваліфікуватися як воєнний злочин. Особливої перевірки потребує застосування норм кримінального права держави-окупанта до громадян України на окупованій території, включно з проукраїнськими поглядами, фінансовою підтримкою України, відмовою від російських документів та попередньою службою Україні.

8. ВІДОМОСТІ ПРО ІНШИХ ПОСТРАЖДАЛИХ ТА ШИРШИЙ КОНТЕКСТ

Поза межами двадцяти основних постраждалих свідчення містять надзвичайно значний вторинний масив. Консервативно можна говорити про понад п'ятдесят індивідуалізованих або достатньо конкретно описаних інших осіб, які були затримані, утримувалися разом з основними постраждалими, зазнали побиття чи катувань, були кримінально переслідувані, зникли, були звільнені або загинули. Точне число встановити неможливо, оскільки частина людей згадується без імен, у групах, під позивними чи лише за приблизними характеристиками, а потенційне дублювання між різними повідомленнями не завжди можна виключити.

Найбільший масив інформації про інших постраждалих містить безпосереднє свідчення жінки з Бердянська. Вона описує інших затриманих жінок і чоловіків, подружні пари, колишніх військовослужбовців, цивільних активістів і людей, яких затримували через родичів. Одна 23-річна жінка, за її особистими спостереженнями, протягом приблизно півтори-двох годин зазнавала катування електричним струмом і кийками; з неї знімали штани. Іншого чоловіка, колишнього члена «Азову», ФСБ катувала понад годину; свідкиня також передає відомості про насильство щодо нього у 2014 році.

Те саме свідчення дозволяє реконструювати масштаби переміщення між комендатурою і колонією. Одного дня з підвалу виводили групу жінок та чоловіків і вантажили у військовий транспорт; адміністрація колонії, за словами постраждалої, навіть не очікувала такої кількості доставлених. Вона також описує випадок помилкового затримання жінки, яку утримували 35 днів, перш ніж встановили, що силовики шукали іншу особу.

У пологівському кейсі вторинний контекст має особливо тяжкий характер.

ПЧ-15, за повідомленнями колишніх утримуваних, могла одночасно вміщувати близько ста людей. Окрім основного постраждалого, респондентка повідомляє про чоловіка, який сам зазнав тяжких побиттів і став джерелом інформації про катування її батька, а також про іншого проукраїнського підприємця, якого приблизно через пів року також закатували і вбили; його тіло було знайдено у лісосмузі. Свідчення містить і ширші повідомлення місцевих мешканців про масові поховання.

У справі двох братів одночасно з ними затримали щонайменше трьох інших односельців, а також інших осіб із групи. Двоє молодих чоловіків із цієї групи, за словами матері, були звільнені під час одного з обмінів у червні 2026 року. Їхні показання можуть мати особливе значення для встановлення обставин первинного транспортування та режиму утримання у Новозибкові (РФ).

У справі молодого чоловіка з села Козаровичів Київської області повідомляється про велику групу цивільних, яких утримували у складських і ангарних приміщеннях, а згодом частину вивезли через Білорусь до Росії. Серед них був журналіст та інші цивільні. Один із чоловіків, який пізніше перебував з основним постраждалим у Пакіно (Владимирська область, РФ), також був захоплений разом з іншими людьми просто по дорозі з роботи.

У Ростовському СІЗО молодий засуджений перебував у середовищі значної кількості громадян України. Свідчення містить відомості про інших українських цивільних, засуджених до тривалих строків, зокрема про священнослужителя та мешканця окупованої Херсонщини. Це підсилює значення аналізу не лише індивідуальної справи, а й конкретної установи як потенційного вузла концентрації незаконно переслідуваних громадян України.

У сумському кейсі разом з основним постраждалим було затримано ще двох чоловіків. Один із них, працівник поліції, згодом був звільнений, інший цивільний залишився в несвободі. У справі чоловіка з Токмака згадуються інші цивільні, яких били під час утримання, у тому числі молодий чоловік, якого затримували за проукраїнську позицію.

Окремим вторинним постраждалим є респондент одного з двох куп'янських свідчень. Після того як він став свідком затримання основного постраждалого та займався його пошуком, 7 березня 2022 року російські військові також короткочасно позбавили його волі, зв'язали руки, одягли мішок на голову та допитували про фотографії російської техніки і можливий спротив. Цей епізод не включено до основного показника двадцяти постраждалих, оскільки структура масиву визначає іншу особу як основну в цьому свідченні, однак він є самотійно релевантним для розслідування вчинених проти нього злочинів.

У херсонському кейсі дружина основного постраждалого сама зазнала фізичного насильства під час затримання чоловіка. Окрім того, разом з

ним вивозили інших цивільних і колишніх учасників АТО. Про одного молодого чоловіка родина отримала інформацію, що його згодом залишили біля населеного пункту у тяжкому стані і він помер.

Сукупність вторинних згадок є важливою не лише для збільшення числа відомих жертв. Вона дозволяє встановлювати потенційних свідків, зіставляти опис конкретних місць несвободи, реконструювати персонал і режим, перевіряти маршрути переміщення та виявляти повторюваність практик. Особливо важливі для подальшого розслідування особи, які вже були звільнені і безпосередньо перебували з основними постраждалими в одних камерах або підвалах.

ВИСНОВКИ

Свідчення, зібрані у липні 2026 року, документують двадцять унікальних основних постраждалих у межах дев'ятнадцяти основних епізодів затримання. Він охоплює період від 2018 до 2025 року, причому 65% основних постраждалих були затримані у 2022 році. Станом на момент документування лише одна основна постраждала була звільнена, один чоловік помер, а вісімнадцять продовжували перебувати у несвободі або мали невстановлене актуальне місце перебування.

Переважає більшість основних постраждалих — чоловіки, 90%, тоді як 80% респондентів є жінками. Це відображає подвійний гендерний ефект: чоловіки становлять основну групу об'єктів затримання, тоді як жінки роками несуть основний тягар пошуку, комунікації з органами, встановлення маршрутів і підтримання зв'язку.

Профіль постраждалих підтверджує, що переслідування не обмежується чинними військовими або особами, які безпосередньо беруть участь у бойових діях. Жоден із двадцяти не описаний респондентами як чинний військовослужбовець регулярних ЗСУ на момент основного затримання. До групи входять звичайні працівники, пенсіонери, підприємці, волонтери, молоді цивільні, колишні військові та люди без актуального зв'язку зі збройними силами.

Особливо чітко простежується переслідування за реальну або приписувану нелояльність до РФ та окупаційної адміністрації. Телефони, соціальні мережі, фотографії російської техніки, благодійні перекази, українські документи, участь у мирному мітингу, відмова від російського паспорта та минула служба в Україні використовувалися як маркери ризику. Не менш ніж у семи кейсах цифрова інформація відіграла безпосередню роль у переслідуванні.

Приховування місця перебування є одним із найстійкіших патернів. Щонайменше 75% постраждалих мали період, коли родина не знала їхнього місця утримання, не отримувала підтвердження або стикалася з прямим запереченням утримання. Такі практики різко підвищують ризик катувань, оскільки усувають навіть формальний зовнішній контроль і доступ адвоката.

Переміщення є не побічним, а структурним елементом утримання. 85% постраждалих пройшли через два чи більше місць утримання або етапування, а щонайменше 65% були примусово вивезені з окупованої території України до РФ. Маршрути пов'язують неофіційні підвали, комендатури, окупаційні відділи поліції, СІЗО та колонії в Україні й Росії в єдині послідовні ланцюги.

Катування та жорстоке поводження є однією з центральних категорій масиву. Щонайменше 40% основних постраждалих мають прямі або достатньо конкретні ознаки катувань чи особливо тяжкого фізичного

насильства; не менш як половина має індивідуалізовані повідомлення про фізичне насильство. Електричний струм, тяжкі побиття, погрози каліцтвом і смертю, примусове стояння, голод, позбавлення сну, оголення та психологічний тиск повторюються у географічно різних кейсах.

Щонайменше три основні випадки містять ознаки сексуалізованого насильства, які потребують спеціального документування з перспективи СНПК. Особливо важливо, що два з них стосуються чоловіків. Окремий вторинний жіночий кейс також містить опис примусового часткового оголення під час катування струмом.

Смерть чоловіка після утримання у ПЧ-15 у Пологах є одним із найсерйозніших епізодів масиву і потребує пріоритетного розслідування. Наявні відомості вказують не лише на тяжке насильство щодо нього, а й на можливе систематичне катування інших осіб у тому самому об'єкті, інші смерті та проблеми з похованням і подальшою ідентифікацією тіл.

Судові процеси не виступають гарантією законності утримання, а в частині справ є наступним етапом переслідування. Восьмеро постраждалих проходили через кримінальні або судові процедури; щонайменше сім мають повідомлення про обвинувальні вироки. Конкретизовані строки шести осіб уже сукупно становлять 75 років і 6 місяців. Закриті процеси, засекречені матеріали, обмеження адвокатського захисту, використання зізнань після насильства і криміналізація проукраїнських дій формують окремий стійкий патерн.

За умови встановлення індивідуального статусу потерпілих, зв'язку зі збройним конфліктом та інших необхідних елементів, задокументовані діяння можуть містити ознаки воєнних злочинів незаконного ув'язнення, катування та нелюдського поводження, незаконного переміщення або депортації, умисного позбавлення права на справедливий і належний судовий розгляд, а у випадку смерті в Пологах — можливого умисного вбивства або спричинення смерті внаслідок катувань. Деякі епізоди потребують додаткової оцінки на предмет сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом.

Водночас масив свідчень містить значний доказовий матеріал, потенційно релевантний для ширшого аналізу злочинів проти людяності, зокрема ув'язнення, катувань, насильницьких зникнень та переслідування за політичними, національними або іншими дискримінаційними мотивами. Остаточний висновок щодо злочинів проти людяності вимагає доказування широкомасштабного або систематичного нападу на цивільне населення та інших контекстуальних елементів.

РЕКОМЕНДАЦІЇ

З огляду на результати аналізу свідчень свідків та осіб, незаконно позбавлених особистої свободи внаслідок збройної агресії Російської Федерації проти України, а також виявлені повторювані патерни порушень міжнародного гуманітарного та міжнародного кримінального права, доцільним є вжиття таких заходів:

1. Правоохоронним органам:

- а) забезпечити безперервне системне документування фактів незаконного позбавлення особистої свободи, включно з обставинами затримання, місцями та умовами утримання, ланцюгами переміщення затриманих осіб, застосуванням катувань і жорстокого поводження, а також пов'язаними з цим судовими або псевдосудовими процесами. Така документація має здійснюватися з урахуванням стандартів допустимості доказів у національних та міжнародних кримінальних провадженнях.
- б) інтегрувати зібрані свідчення в роботу органів досудового розслідування України та використовуватися для кваліфікації відповідних діянь як воєнних злочинів та, за наявності необхідних елементів, злочинів проти людяності, зокрема насильницьких зникнень, незаконного ув'язнення, катувань та переслідування цивільного населення.
- в) регулярно проводити аналіз свідчень постраждалих як інструменту виявлення нових тенденцій, оновлення типології порушень та оцінки еволюції практик незаконного позбавлення особистої свободи в контексті тривалого збройного конфлікту.
- г) виокремлювати етапування та примусове переміщення цивільних осіб, зокрема депортацію на територію Російської Федерації, як самотійні епізоди міжнародних злочинів з метою належної кримінально-правової оцінки та підвищення ефективності розслідувань. Такі дії мають документуватися окремо від первинного незаконного затримання та включати встановлення ролі конвоїв, адміністрацій місць несвободи, а також так званих «судових» органів на тимчасово окупованих територіях. Відповідні факти мають ставати підставою для відкриття окремих кримінальних проваджень за статтею 438 Кримінального кодексу України, з урахуванням кумулятивного характеру порушень міжнародного гуманітарного права.
- д) приділяти особливу увагу проведенню судово-медичних та судово-психіатричних експертиз відповідно до Стамбульського протоколу ООН. Йдеться, зокрема, про фіксацію наслідків катувань і жорстокого поводження, включно з травмами від електричного струму, систематичних побиттів, а також психологічних розладів, зокрема посттравматичного стресового розладу.
- е) сформувати централізований банк таких експертних висновків, який

дозволив би забезпечити сталість доказової бази, уникнути повторної травматизації потерпілих та сприяти встановленню типових патернів насильства.

- є) включати до доказової стратегії елемент системного збирання та фіксації документальних підтверджень, пов'язаних із реєстрацією утримуваних осіб. Це включає листування та підтвердження від Міжнародного комітету Червоного Хреста, дані про реєстрацію в місцях несвободи, інформацію про «доставлення» та індивідуальні ідентифікатори Федеральної служби виконання покарань РФ, а також виписки з так званих «особистих кабінетів» або електронних систем обліку. Окремо має фіксуватися практика відмов «призначених» або підконтрольних окупаційній владі адвокатів передавати матеріали справ родинам або представникам потерпілих, як елемент перешкоджання праву на захист і доступу до інформації.
- ж) виокремити в окремий процесуальний підхід кваліфікацію діяльності так званих «судів» на тимчасово окупованих територіях. Незаконне утримання цивільних осіб, винесення незаконних вироків та подальше етапування за межі окупованої території до РФ доцільно документувати як окремі комплексні злочини, що охоплюють категорії незаконного позбавлення свободи, позбавлення права на справедливий суд та депортації цивільного населення.

2. Органам виконавчої влади:

- а) забезпечити належне визнання статусу осіб, які зазнали незаконного позбавлення особистої свободи, включно з доступом до соціального, правового та психологічного захисту. Процедури такого визнання повинні бути людиноцентричними, не покладати надмірного тягаря доказування на постраждалих та враховувати специфіку злочинів, учинених в умовах окупації.
- б) посилити міжнародну співпрацю з метою обміну інформацією щодо місць утримання цивільних заручників, умов їхнього утримання та відповідальних осіб, а також використовувати зібрані матеріали в міжнародних механізмах, зокрема в рамках МКС, універсальної юрисдикції та санкційних режимів.
- в) розробити спеціалізовані програми лікування та реабілітації осіб, звільнених з місць незаконного утримання. Такі програми мають охоплювати лікування хронічних захворювань і ускладнень, зокрема серцево-судинних та ниркових патологій, наслідків тривалого голодування (анорексія, критичний дефіцит ваги), а також стоматологічних ускладнень.
- г) забезпечити довготривалу психосоціальну підтримку родин осіб, які перебувають у стані інкомунікадо утримання або вважаються зниклими безвісти.

- д) необхідно посилити технічну взаємодію з Міжнародним комітетом Червоного Хреста з метою верифікації маршрутів переміщення та актуального статусу утримуваних осіб.

3. Міністерству закордонних справ України:

- а) проводити адвокацію доступу МКЧХ до конкретних слідчих ізоляторів та колоній на території РФ, де, за задокументованими свідченнями, утримуються цивільні особи, незаконно позбавлені особистої свободи. Идеться, серед іншого, про установи у Краснодарі, Волгограді, Казані, Іркутську, Республіці Бурятії, Саратовській області та Республіці Мордовія.
- б) системно використовувати задокументовані маршрути депортації та утримання цивільних осіб у двосторонніх і багатосторонніх дипломатичних форматах для адвокації їх звільнення.

4. Міжнародним інституціям та правозахисним організаціям:

- а) використовувати задокументовані маршрути переміщення, умови утримання, кваліфікації за статтями кримінального законодавства РФ та описані практики поводження з утримуваними особами для підготовки цільових подань до Міжнародного кримінального суду та спеціальних процедур ООН з питань катувань та насильницьких зникнень.
- б) використовувати задокументовані маршрути переміщення, умови утримання, кваліфікації за статтями кримінального законодавства РФ та описані практики поводження з утримуваними особами для ініціювання персональних і секторальних санкційних режимів щодо Федеральної служби виконання покарань РФ та пов'язаних із нею «судових» і адміністративних ланок.

ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ КОНТЕКСТ І КУМУЛЯТИВНІ ПОКАЗНИКИ

З 2022 року документаторами ГО «Об'єднання родичів політв'язнів Кремля» було встановлено та опитано понад 735 осіб — свідків та постраждалих від насильницьких зникнень, свавільних затримань та інших міжнародних злочинів проти цивільного населення. З них 20 осіб були виявлені та задокументовані під час документування у липні 2026 року. Водночас загальна кількість осіб, ідентифікованих Об'єднанням шляхом документування, використання OSINT та співпраці з правозахисними акторами, сягає понад 1000 осіб, незаконно позбавлених особистої свободи. Задокументовані порушення включають, передусім, незаконне позбавлення особистої свободи, а також обстріли цивільної інфраструктури, привласнення окупаційними силами приватного майна та інші пов'язані злочини.

Документування воєнних злочинів і підготовку цього аналітичного огляду здійснили Відділ документування та Відділ досліджень і аналітики ГО «Об'єднання родичів політв'язнів Кремля».

Цей звіт підготовлений за підтримки Програми «Партнерство за сильну Україну», яку фінансують уряди Великої Британії, Естонії, Канади, Норвегії, Фінляндії, Швейцарії та Швеції. Зміст є цілковитою відповідальністю ГО «Об'єднання родичів політв'язнів Кремля» і не обов'язково відображає позицію Програми та/або її Фінансових партнерів.

Програма «Партнерство за сильну Україну» – це багатостороння донорська ініціатива, яку фінансують уряди Великої Британії, Естонії, Канади, Норвегії, Фінляндії, Швейцарії та Швеції. Мета Програми – посилення стійкості України в умовах російської агресії через надання критично важливої підтримки громадам у співпраці з українськими органами державної влади, громадянським суспільством, медіа та приватним сектором.

ГО “Об'єднання родичів політв'язнів Кремля”

 info@relativespp.org

 <https://www.relativespp.org>

 <https://www.facebook.com/relativespp>

